TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2036658

ÖZEL HUKUK YARGILAMALARINDA ÇOCUĞUN BAĞIMSIZ TEMSİLİ: TÜRK HUKUKU İÇİN KARŞILAŞTIRMALI MODEL ÖNERİSİ

Independent Representation of the Child in Private Law Proceedings: A Comparative Model Proposal for Turkish Law

Yasemin MARAŞLI*

Özet

Türk ceza hukuku sisteminde on sekiz yaşından küçükler bakımından zorunlu müdafi atanması öngörülmüş ve böylece çocuğun ceza yargılamasında etkin bir şekilde korunmasını sağlayan önemli bir güvence oluşturulmuştur. Buna karşılık çocuğun üstün yararını ve kişisel yaşamını doğrudan etkileyen velâyet, kişisel ilişki kurulması veya nafaka gibi özel hukuk uyuşmazlıklarında benzer bir güvenceye rastlanılmamaktadır. Oysa bu uyuşmazlıkların sonuçlarından doğrudan etkilenen ve korunması gereken hakların öznesi çocuktur. Mevcut hukuk sistemimizde çocuğun görüş ve menfaatlerinin yargılamaya yansıtılması uygulamada çoğunlukla sosyal inceleme raporları ve uygun hâllerde hâkimin çocuğu dinlemesi yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Çocuk, kendisini doğrudan ilgilendiren bir davada bağımsız hukukî temsilciye sahip olmaksızın adeta nesne hâline gelmektedir. Bu çalışma, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) m. 3'te düzenlenen çocuğun üstün yararının gözetilmesi ilkesi ile m. 12'de güvence altına alınan çocuğun görüşünün alınması ilkesini temel alarak, Almanya, İngiltere ve Amerika hukuk sistemlerindeki çocuk temsili modellerini incelemekte; Türk hukukundaki mevcut durumun eksikliklerini ortaya koymakta ve çocuğun kendisini ilgilendiren özel hukuk uyuşmazlıklarında çocuğun bağımsız temsilini sağlayacak bir model önerisi sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuğun Temsili, Çocuğun Üstün Yararı, Çocuğun Katılım Hakkı, Çocuğun Dinlenilme Hakkı

Abstract

Under the Turkish criminal justice system, the appointment of mandatory defence counsel is required for persons under the age of eighteen, thereby providing an important safeguard for the effective protection of children in criminal proceedings. By contrast, Turkish law provides no comparable safeguard in private law disputes—such as custody, contact, and maintenance proceedings—that directly affect the child's best interests and personal life. Although the child is

➢ *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*

➢ *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 10.9.2026*

➢ *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, Medeni Hukuk Ana Bilim Dalı, Tokat/Türkiye, e-posta: yasemin.marasli@gop.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-5528-0220.

both directly affected by the outcome of such proceedings and the holder of the rights requiring protection, the child's views and interests are generally conveyed to the court through social inquiry reports and, where appropriate, by judicial hearing. In the absence of independent legal representation, however, the child risks being treated merely as an object rather than as a rights-holder and participant in proceedings directly concerning them. Against this background, this study takes as its normative framework the principle of the best interests of the child enshrined in Article 3 of the United Nations Convention on the Rights of the Child and the child's right to be heard guaranteed under Article 12. It comparatively examines child-representation models in Germany, England, and the United States, identifies deficiencies in the existing Turkish legal framework, and proposes a model designed to ensure the child's independent representation in private law proceedings concerning them.

Keywords: Child Representation, The Best Interests of the Child, The Child's Right to Participate, The Right of the Child to Be Heard

GİRİŞ

Boşanma, velâyet, kişisel ilişki kurulması veya iştirak nafakası davalarında çoğunlukla yalnızca davanın taraflarının -ana ve babanın- menfaatleri değil, davanın "konusunu" oluşturan çocuğun menfaatleri de doğrudan etkilenmektedir.[1] Oysa çocuğun hayatını doğrudan etkileyen bu tür davalarda usul hukuku bakımından çocuk, çoğu zaman taraf dahi değildir. Örneğin, velâyet ya da kişisel ilişkinin kurulması davası, anne ile baba arasında görülür, onlar arasında tartışılır ve sonuçta hâkim tarafından karara bağlanır. Çocuğun dava sürecindeki varlığı ise çoğunlukla sosyal inceleme raporu (SİR) ve bazen de hâkimin bizzat çocuğu dinlemesi şeklinde görülmektedir.

Ceza muhakemesi hukukuna bakıldığında ise durum tam tersidir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK)[2] m. 150/2'de[3] on sekiz yaşından küçük bütün şüpheli veya sanıklar bakımından,[4] ayrıca bir alt yaş sınırı aranmaksızın zorunlu müdafilik uygulaması öngörülmüş, çocuk hakkında bir ceza soruşturması veya kovuşturması yürütüldüğü takdirde, çocuk kendisi istemese dahi müdafi görevlendirilmesi zorunlu tutulmuştur. Burada çocuğun kendini yeterince savunamayacağı düşüncesiyle süreç boyunca hukukî yardım sağlayan bir avukatın çocuğa hukuken yardım etmesi amaçlanmıştır.[5]

---

1 Charlotte Mol, 'Children's Representation in Family Law Proceedings: A Comparative Evaluation in Light of Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child' (2019) 27 The International Journal of Children's Rights 66, 67.

2 04.12.2004 kabul tarihli 5271 sayılı Kanun için bkz. 17.12.2004 tarihli ve 25673 sayılı Resmî Gazete.

3 "*Müdafii bulunmayan şüpheli veya sanık; çocuk, kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır ve dilsiz ise, istemi aranmaksızın bir müdafi görevlendirilir*".

4 08.08.2026 tarihli ve 7593 sayılı Kanun'un 15. maddesiyle Çocuk Koruma Kanunu'nda yer alan ve hukuk sistemimizde yerleşik hâle gelen "suça sürüklenen çocuk" terimi yerine "adli süreçteki çocuk" terimi benimsenmiştir.

5 Hakan Taş, 'Yargı Kararları Işığında Müdafiden Yararlanma Hakkı ve Zorunlu Müdafiliği Gerektiren Haller' (2022) 5 Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi 71, 85–87.

Ceza hukukunda yeterince temsil edilmemenin yarattığı sonuçlarla özel hukuktaki etkilerin aynı derecede olmadığı düşüncesi burada bir sebep olarak ileri sürülebilir. Ancak örneğin bir velâyet davasının sonucunun çocuğun hayatı üzerindeki etkisinin ceza yargılamasının neden olacağı etkiden daha az olduğunu söylemek her zaman mümkün değildir. Buna karşılık mevcut hukuk sistemimizde çocuğun geleceği üzerinde önemli sonuçları olabilecek bu tür uyuşmazlıklarda çocuk, yetişkinlerin arasında kalan bir nesne hâline gelmiştir.

Çalışmanın temel düşüncesi, Almanya, İngiltere ve Galler ile Amerika Birleşik Devletleri'ndeki düzenlemeler incelenerek zorunlu müdafilik kurumuna benzer bir yapının özel hukuk bakımından gerekli olup olmadığının belirlenmesidir. Bu inceleme, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) m. 3 ve m. 12'nin öngördüğü yükümlülükler ile Türk hukukundaki mevcut düzenlemeler birlikte değerlendirilerek yapılacaktır.

I. KAVRAMSAL VE NORMATİF ÇERÇEVE

A. Çocuğun Korunması, Katılım Hakkı ve Temsili

Çocuğun korunması, çocuğun katılım hakkı ve temsiliyle yakından ilişkili olmakla birlikte bunlardan farklı bir kavramdır. UNICEF, çocuğun korunmasını, çocuklara yönelik şiddet, istismar, ihmal, sömürü ve zararlı uygulamaların önlenmesi ile bu durumlara karşılık verilmesi olarak tanımlamaktadır.[6] Bu anlamda koruma, yalnızca çocuk zarar gördükten sonra başvurulan müdahaleleri değil, zararın ortaya çıkmasını önlemeye, riskleri belirlemeye ve çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimini güvence altına almaya yönelik hukukî, idarî ve sosyal tedbirlerin bütününü kapsamaktadır.[7]

Katılım hakkı ise,[8] çocuğun kendi hayatını etkileyen ya da etkileyebilecek kararların oluşumunda söz sahibi olmasıdır.[9] Bu hak çocuğun yalnızca bir kez dinlenmesinden ibaret değildir. BM Çocuk Hakları Komitesine göre katılım, tek seferlik bir işlem değil; çocuk ile yetişkinler arasında karşılıklı bilgi paylaşımına ve

---

6 United Nations Children's Fund (UNICEF), 'UNICEF Child Protection Strategy (2021–2030)' (United Nations Children's Fund (UNICEF) 2021) Strategy 6.

7 Özkan Bilgin, 'Çocuk Koruma Hizmetlerinde Çocuk İhbar ve Bildirimlerinin Değerlendirilmesi' (2020) 4 Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 26, 27.

8 Katılım hakkının yargılamadaki yansıması, hukukî dinlenilme hakkıdır. Bkz. Zeynep Bahadır, 'BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çerçevesinde Medenî Usûl Hukuku Bakımından Çocuğun Katılım Hakkı' (2023) 70 Adalet Dergisi 213, 216; İdil Tuncer Kazancı, 'Hukukî Dinlenilme Hakkı ve Çocuğun Katılma Hakkı Bağlamında Yargılamada Çocuğun Dinlenilmesi' (2023) 9 Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 57, 61.

9 *The State of the World's Children* (Special Edition, Unisef) 15. Bu hak ayrıca, "*kendini etkileyecek kararlara dahil olması için çocuğun güçlendirilmesi ve kapasitesinin artırılmasını teşvik eden bir süreç*" olarak da tanımlanmaktadır. Ercüment Erbay, 'Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi' (2013) 2 İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 38, 39.

diyaloğa dayanan devamlı bir süreçtir.[10] Bu hakkın etkili biçimde kullanılabilmesi için çocuğa görüşünü serbestçe oluşturup açıklayabileceği güvenli, destekleyici ve teşvik edici bir ortam sağlanmalıdır.[11] Çocuk, ele alınan konu, mevcut seçenekler, verilebilecek kararlar ve bunların muhtemel sonuçları hakkında anlayabileceği şekilde bilgilendirilmeli, görüşünü açıklayıp açıklamama konusunda herhangi bir baskıya maruz bırakılmamalıdır. Çocuğun görüşü karar vermeye yetkili makama doğru biçimde aktarılmalı ve süreç sonunda verilen karar ile görüşüne ne ölçüde ağırlık tanındığı kendisine açıklanmalıdır.[12]

Çocuğun temsili ise katılım hakkını daha kullanılabilir ve etkili hâle getiren usulî bir araçtır.[13] Temsilcinin temel işlevi, çocuğu süreç hakkında bilgilendirmek, görüşünü baskı olmaksızın oluşturmasına yardımcı olmak, oluşan bu görüşü gerekli makamlara bildirmek ve yargılama süreci boyunca çocuğun hak ve menfaatlerinin etkili bir şekilde korunmasını sağlamaktır.[14]

Çocuğun doğrudan dinlenilmesi ile bağımsız temsili birbirini dışlamamaktadır.[15] Nitekim çocuğun doğrudan veya temsil yoluyla dinlenilmesini farklı katılım biçimleri olarak sayan BMÇHS m. 12/2'de[16] çocuğa, kendisini etkileyen her türlü adlî veya idarî yargılamada doğrudan doğruya ya da temsilci veya uygun makam aracılığıyla dinlenilme fırsatının verilmesi gerekliliği ifade edilmiştir. BM Çocuk Hakları Komitesi, temsil yoluna başvurulduğunda temsilcinin çocuğun görüşlerini doğru biçimde aktarması, çocuğun menfaatleriyle çatışan başka menfaatlerden bağımsız hareket etmesi ve temsilin çocuğun katılımını güçlendirmesi gerektiğini

---

10 United Nations Committee on the Rights of the Child, 'General Comment No. 12 (2009): The Right of the Child to Be Heard' (United Nations 2009) General Comment CRC/C/GC/12 para 3. Komite, katılım kavramının çocuğun sürece dâhil edilmesini "anlık bir işlem" olmaktan çıkararak çocuklar ile yetişkinler arasında, çocukların yaşamlarını ilgilendiren politika, program ve tedbirlerin geliştirilmesine yönelik yoğun bir fikir alışverişinin başlangıcı hâline getirdiğini belirtmektedir. Bkz. ibid 13.

11 Paul McCafferty, 'Implementing Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child in Child Protection Decision-Making: A Critical Analysis of the Challenges and Opportunities for Social Work' (2017) 23 Child Care in Practice 327, 334–335.

12 United Nations Committee on the Rights of the Child (n 10) paras 22–25, 40–45. Komiteye göre etkili ve anlamlı katılım; şeffaf ve bilgilendirici, gönüllü, saygılı, ilgili, çocuk dostu, kapsayıcı, eğitimle desteklenen, güvenli ve hesap verebilir olmalıdır. Bkz. ibid 134. Ayrıca bkz. Lothar Krappmann, 'The Weight of the Child's View (Article 12 of the Convention on the Rights of the Child)' (2010) 18 The International Journal of Children's Rights 501, 506.

13 Mol (n 1) 70. Aile hukukuna ilişkin benzeri tespit için bkz. Nicholas Bala, Rachel Birnbaum and Lorne Bertrand, 'Controversy About the Role of Children's Lawyers: Advocate or Best Interests Guardian? Comparing Practices in Two Canadian Jurisdictions with Different Policies for Lawyers' (2013) 51 Family Court Review 681, 681.

14 Frøydis Lønborg Haarberg, 'Informing the Norwegian Debate on Children's Representation in Child Protection: Report to a Scoping Review' (Centre for Research on Discretion and Paternalism, Department of Government, University of Bergen 2024) Research Report 5.

15 Mol (n 1) 70.

16 Haarberg (n 14) 6.

vurgulamaktadır.[17] Avrupa Konseyi Çocuk Dostu Adalete İlişkin Rehber İlkeler de çocuk ile ebeveynleri veya yargılamadaki diğer kişiler arasında mevcut ya da muhtemel bir menfaat çatışması bulunduğunda çocuğun kendi adına hukukî danışmanlık ve temsilden yararlanması gerektiğini kabul etmektedir.[18]

Temsile ilişkin karşılaştırmalı hukukta, çocuğun görüşünü ve ulaşmak istediği hukukî sonucu savunan "çocuk avukatı" (*Child's Attorney*) ile çocuğun üstün yararına ilişkin değerlendirmeyi bağımsız bir şekilde yaparak mahkemeye öneride bulunan "üstün yarar temsilcisi" (*Best Interests Attorney*) arasında ayrım yapıldığı da görülmektedir.[19] Örneğin Amerikan Barolar Birliği'nin (*American Bar Association*) velâyet uyuşmazlıklarında çocukların temsiline ilişkin standartlarda çocuk avukatının, temsilin amaçlarını belirleyebilecek durumda olan çocuğun talimatı doğrultusunda hareket etmesi ve klasik avukat-müvekkil ilişkisinden doğan sadakat ve sır saklama yükümlülüklerine tabi olması öngörülmektedir.[20] Üstün yarar temsilcisi ise yine çocuğun görüşünü de mahkemeye bildirmekle beraber bu görüşle bağlı olmayıp, çocuğun üstün yararına olacak farklı bir değerlendirme de yapabilir.[21] Bu durumda şayet çocuğun üstün yararı ile açıkladığı görüş arasında esaslı bir çatışma çıkarsa, çocuğun görüşünün etkisizleşmesi ve temsil ilişkisinin güvenilirliğinin zedelenmesi riski doğmaktadır.[22] Bu nedenle Amerikan hukukunda geliştirilen temsil modellerinden biri olan çocuk avukatı ile ayrı üstün yarar temsilcisi modelinde (*Attorney Plus Separate Guardian Ad Litem*), çocuğun

---

17 United Nations Committee on the Rights of the Child (n 10) paras 36–37. Temsilci ebeveyn, avukat veya başka bir kişi olabilirse de çocuk ile temsilci arasında menfaat çatışması bulunmamalı; temsilci çocuğun görüşlerini karar merciine doğru biçimde aktarmalıdır. Bkz. ibid 12.

18 Avrupa Konseyi, 'Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Çocuk Dostu Adalete İlişkin Rehber' (Avrupa Konseyi 2013) Rehber ve Açıklayıcı Belge 27. Rehber, çocuk ile ebeveynleri veya diğer taraflar arasında menfaat çatışması bulunan veya bulunabilecek yargılamalarda çocuğun kendi adına hukukî danışmanlık ve temsile erişebilmesini öngörmektedir.

19 American Bar Association, Section of Family Law, 'Standards of Practice for Lawyers Representing Children in Custody Cases' (2003) 37 *Family Law Quarterly* 131, 133. Bu standartlar doğrultusunda geliştirilen, model bir kanun niteliğinde olan "Representation of Children Act"'ta (Representation of Children in Abuse, Neglect, and Custody Proceedings Act) "çocuk avukatı" ve "üstün yarar temsilcisi" kavramları benimsenmiştir. Ayrıca bkz. Ann M Haralambie and Kari L Nysse-Carris, 'Children's Legal Representation in Civil Litigation' in Bette L Bottoms, Margaret Bull Kovera and Bradley D McAuliff (eds), *Children, Social Science, and the Law* (Cambridge University Press 2002) 107.

20 American Bar Association, Section of Family Law (n 19) 133. Ayrıca bkz. Ann M Haralambie, 'The Role of the Child's Attorney in Protecting the Child throughout the Litigation Process' (1995) 71 North Dakota Law Review 939, 942–943; Haralambie and Nysse-Carris (n 19) 113. Kanada hukukundaki *instructional advocate* modelinde avukat-müvekkil ilişkisi yetişkin müvekkiller için geçerli meslekî ve etik esaslara dayanmaktadır. Bkz. Bala, Birnbaum and Bertrand (n 13) 683.

21 American Bar Association, Section of Family Law (n 19) 133. Dava vasisi olarak görev yapan avukat (*Attorney as Guardian Ad Litem*), çocuğun en yüksek yararını korumakla görevlendirilen ve kararları çocuğun açıkça ifade ettiği istekleriyle bağlı olmayan bir görevli olduğu yönünde bkz. Haralambie and Nysse-Carris (n 19) 115.

22 Bkz. In re Marriage of Hartley, 886 P.2d 665, 679–80 (Colorado Yüksek Mahkemesi, 1994), Yargıç Lohr'un kısmen katılma ve karşı oy görüşü.

açıkladığı görüşün savunulması ile üstün yararının bağımsız olarak değerlendirilmesi işlevlerinin farklı temsilciler tarafından yerine getirilmesi önerilmektedir.[23]

B. Çocuğun Üstün Yararı İlkesi

Çocuğun üstün yararı ilkesi, çocuğu ilgilendiren bütün işlem ve kararlarda çocuğun gelişimi ve esenliğinin öncelikli olarak dikkate alınmasını ifade eder.[24] BMÇHS m. 3'e göre; "*(1) Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir. (2) Taraf Devletler, çocuğun ana–babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de gözönünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar. (3) Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.*" Söz konusu düzenleme çocuğun üstün yararı ilkesinin yalnızca yargısal kararlar bakımından değil, çocukları etkileyen tüm işlemler bakımından uygulanmasını gerektirmektedir.

Çocuklara öncelik verilmesi düşüncesi, 1990 yılında New York'ta gerçekleştirilen Dünya Çocuk Zirvesi'nde kabul edilen "çocuklara birinci öncelik" yaklaşımında da benimsenmiştir. Bu yaklaşım, çocukların temel ihtiyaçlarına hem aile içinde hem de ulusal ve uluslararası düzeylerde kaynak tahsis edilirken yüksek derecede öncelik tanınmasını gerektirmektedir.[25] Çocuğun büyüme ve gelişme sürecinin hassas niteliği ve bu dönemde meydana gelen zararların sonradan giderilmesinin zorluğu karşısında, çocuğun korunması ve yararının gözetilmesi ikincil nitelikte bir konu olarak değerlendirilmemelidir.[26]

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, 14 No'lu Genel Yorum'da çocuğun üstün yararının üç yönlü bir kavram olduğunu belirtmektedir.[27] Buna göre öncelikle bu ilke maddî bir hak olup, kamusal ya da özel alanda çocuğu, belirli bir grup çocuğu veya genel olarak çocukları ilgilendiren kararlarda üstün yararın öncelikli olarak değerlendirilmesini güvence altına alan, Devletler bakımından doğrudan

---

23 Haralambie and Nysse-Carris (n 19) 116.

24 Caner Taşatan, *Çocuk Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2025) 21; Hayrunnisa Özdemir and Ahmet Cemal Ruhi, *Çocuk Hukuku (Ders Kitabı)* (7. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2024) 5.

25 Özdemir and Ruhi (n 24) 5; UNICEF, 'First Call for Children: World Declaration and Plan of Action from the World Summit for Children; Convention on the Rights of the Child' (1990) Declaration and Plan of Action 24.

26 Özdemir and Ruhi (n 24) 5–6.

27 Committee on the Rights of the Child, 'General Comment No. 14 (2013) on the Right of the Child to Have His or Her Best Interests Taken as a Primary Consideration (Art. 3, Para. 1)' (United Nations 2013) General Comment CRC/C/GC/14 para 6.

uygulanabilir ve yargı mercileri önünde ileri sürülebilir nitelikte asli bir yükümlülük doğurmaktadır. İkinci olarak, temel ve yorumlayıcı bir hukuk ilkesi niteliğindedir; bir hukukî hükmün birden fazla anlama gelebildiği durumlarda, çocuğun üstün yararına en etkili şekilde hizmet eden seçeneğin esas alınmasını gerekli kılar. Üçüncü olarak ise bir usul kuralıdır; çocukları etkileyebilecek her türlü karar alma sürecinde kararın olası olumlu ve olumsuz etkilerinin değerlendirilmesini, usulî güvencelerin sağlanmasını ve verilen kararın gerekçesinde çocuğun üstün yararının nasıl tartıldığının açıkça gösterilmesini gerektirir. Dolayısıyla çocuğun üstün yararı ilkesi sadece sonuç ile ilgilenmemekte, bu sonuca hangi usul izlenerek ulaşıldığını da belirlemektedir.

Çocuğun üstün yararı ilkesini net ve değişmez kurallar biçiminde her çocuğa uygulanabilecek kriterlere bağlamak mümkün değildir. Zira her çocuğun yaşı, olgunluk seviyesi, aile ilişkileri ile yaşadığı çevre vb. farklılıklar, somut olay bakımından farklı ölçütlerin uygulanmasını gerektirmektedir.[28] Bu nedenle her olay bakımından çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimi ile sağlık, eğitim ve bakım ihtiyaçları gözetilmelidir.[29] Bu incelemede yalnızca mevcut durum değil, bunun yanında, kararın çocuğun gelecekteki gelişimi ve yaşam koşulları üzerindeki muhtemel etkileri de dikkate alınmalıdır.[30]

Çocuğun üstün yararıyla çatışan başka menfaatlerin bulunması hâlinde, çocuğun korunma ihtiyacı nedeniyle onun yararına ağırlık verilmelidir. Üstün yararın temel düşünce olması, çocuğun yararının diğer bütün menfaatleri her durumda kendiliğinden bertaraf etmesi anlamına gelmemekte, bu yararın diğer menfaatlerle aynı düzeyde değerlendirilmemesini gerektirir.[31] Özellikle çocuğun yararı ile ana, baba veya üçüncü kişilerin menfaatleri çatıştığında, çocuğun yararının neden ve nasıl korunduğu kararın gerekçesinde açıklanmalıdır.[32] Bu konu özellikle velâyet ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin davalarda önem taşımaktadır. Bu davalarda ana ve babanın istekleri ile çocuğun yararı her zaman örtüşmeyebilir. Bu gibi hâllerde hâkim, taraflar anlaşmış olsalar dahi onların istek ve anlaşmalarıyla bağlı olmaksızın, çocuğun güvenliğinin ve sağlıklı gelişiminin hangi kararla daha iyi korunacağını araştırarak karar vermelidir.[33] Aksi durumda çocuk, ana ve

---

28 Krappmann (n 12) 507; Committee on the Rights of the Child (n 27) paras 32, 48–49.

29 Krappmann (n 12) 507; Committee on the Rights of the Child (n 27) paras 52–79. Komite bu unsurları sınırlı olmayan bir liste biçiminde ele almaktadır.

30 Committee on the Rights of the Child (n 27) paras 16, 84.

31 ibid 36–40.

32 ibid 97.

33 Taşatan (n 24) 22. Ayrıca Anayasa Mahkemesi, velâyet davalarında çocuğun üstün yararının belirlenmesini ve gerektiğinde uzman görüşünden yararlanılmasını kamusal makamların yükümlülükleri kapsamında değerlendirmektedir: AYM (Ş.T. [1. B.], B. No: 2021/28259, 6/3/2024).

baba arasında görülmekte olan davanın hak sahibi bir öznesi olmaktan çıkarak uyuşmazlığın nesnesi hâline gelmektedir.[34]

Çocuğun üstün yararı belirlenirken çocuğun duygu, düşünce ve istekleri de dikkate alınmalıdır. Bu nedenle BMÇHS m. 3 ile m. 12 arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.[35] BMÇHS m. 3 çocuğun üstün yararını vurgularken m. 12, bu yararın belirlenebilmesi için çocuğun görüşünün öğrenilmesi ve karar sürecine dâhil edilmesi gerekliliğinden bahsetmektedir. BM Çocuk Hakları Komitesine göre bu iki hüküm birbirini tamamlamaktadır: m. 3 çocuğun üstün yararının gerçekleştirilmesini amaçlarken m. 12, çocuğun görüşünün dinlenmesi ve değerlendirmeye dâhil edilmesi için izlenecek yöntemi ortaya koymaktadır.[36] Bu nedenle çocuğun üstün yararının belirlenmesi, onun görüşlerinin gereği gibi alınmasını ve değerlendirilmesini de gerekli kılmaktadır.[37]

Çocuğun görüşü, üstün yararın belirlenmesinde dikkate alınacak tek kriter değildir. Ayrıca her durumda uyuşmazlığın sonucunu belirleyen mutlak bir unsur olarak da ifade etmek mümkün değildir.[38] Çocuğun görüşünün onun üstün yararına uygun olmadığı sonucuna varılırsa, görüşün neden belirleyici kabul edilmediği ve hangi gerekçelerle farklı bir seçeneğin çocuğun yararına olduğu kararda açıklanmalıdır.[39]

Çocuğun üstün yararının etkili biçimde korunması yalnızca çocuk için en uygun kararın verilmesine değil, kararın oluşturulması sırasında uygun usulî yöntemlerin uygulanmasına da bağlıdır. Çocuğun bilgilendirilmesi, görüşünün serbestçe alınması, gerektiğinde uzman incelemesine başvurulması ve kararın çocuk üzerindeki etkilerinin araştırılması bunlar arasındadır.[40] Ancak çocuğun ana ve babası arasındaki uyuşmazlığın yoğunlaştığı veya çocuk ile yasal temsilcileri arasında menfaat çatışmasının bulunduğu hâllerde, çocuğun yalnızca hâkim tarafından

---

34 Mark Henaghan, 'Article 12 of the UN Convention on the Rights of Children: Where Have We Come from, Where Are We Now and Where to from Here?' (2017) 25 The International Journal of Children's Rights 537, 541; Krappmann (n 12) 502. Temsil kurumunun çocuğun katılımını güçlendirmek yerine çocuğun yetersiz ve korunmaya muhtaç olduğu varsayımını güçlendiren paternalist bir mekanizmaya dönüşme riski hakkında detaylı bkz. Haarberg (n 14) 7–8.

35 David Archard and Marit Skivenes, 'Balancing a Child's Best Interests and a Child's Views' (2009) 17 International Journal of Children's Rights 1, 1–2.

36 Committee on the Rights of the Child (n 27) paras 43–45; United Nations Committee on the Rights of the Child (n 10) paras 70–74.

37 Henaghan (n 34) 541–542.

38 Marie-Françoise Lucker-Babel, 'The Right of the Child to Express Views and to Be Heard: An Attempt to Interpret Article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child' (1995) 3 International Journal of Children's Rights 391, 399; Krappmann (n 12) 507–508; Henaghan (n 34) 541; Archard and Skivenes (n 35) 1, 17–20.

39 Committee on the Rights of the Child (n 27) para 97. Öğretide, velâyet ve kişisel ilişki kurulması uyuşmazlıklarında çocuğun üstün yararı gereğince çocuğun iradesinin aksi yönünde bir karar verilebileceği ifade edilmektedir. Bkz. Lucker-Babel (n 38) 400.

40 Committee on the Rights of the Child (n 27) paras 85–99. Çocuğun bilgilendirilmesi bakımından ayrıca bkz. United Nations Committee on the Rights of the Child (n 10) para 25.

dinlenmesi ya da hakkında SİR düzenlenmesi yeterli olmayabilir.[41] Bu husus özellikle nafaka, velâyet, kişisel ilişki kurulması gibi uyuşmazlıklarda önem taşımaktadır. Zira bu tür uyuşmazlıklarda esasen davanın tarafları taleplerini ileri sürmektedir. Bu nedenle yargılama sırasında çocuğun görüşünün doğru bir şekilde aktarılması önem taşımaktadır. Bu durum, çocuğun kendisini ilgilendiren uyuşmazlıklarda bağımsız bir hukukî temsilciden yararlanmasının, üstün yararın etkili biçimde belirlenmesi bakımından gerekli olup olmadığı sorusunu ortaya çıkarmaktadır.[42]

C. Çocuğun Bağımsız Hukukî Temsil Hakkının Normatif Temelleri

Çocuğun kendisini doğrudan veya dolaylı bir biçimde etkileyen özel hukuk uyuşmazlıklarında bağımsız temsilciden yararlanması, BMÇHS'de açıkça düzenlenmemiştir. Buna karşılık bu gereklilik, çocuğun üstün yararının gözetilmesi, görüşünün etkin bir şekilde alınması ve haklarının korunmasına ilişkin düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan çocuğun bağımsız hukukî temsilinin, yalnızca çocuğun görüşlerini mahkemeye aktarmaya hizmet eden aracılık faaliyeti değil, çocuğun yargılama sürecine etkin bir şekilde katılımını sağlayan usulî bir güvence olduğunu söylemek mümkündür.

Bağımsız hukukî temsilin dayanaklarından biri olan BMÇHS m. 12'ye göre; "*(1) Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar. (2) Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.*" Söz konusu hüküm, çocuğun temsil yoluyla yargılamaya katılmasını, katılım hakkının gerçekleştirilme şekillerinden biri olarak düzenlemiştir.

Temsilcinin yalnızca görevlendirilmesi, BMÇHS m. 12'de güvence altına alınan hakkın gereği gibi kullanılması için yeterli değildir. Temsilci çocuğu süreç hakkında onun anlayabileceği bir şekilde bilgilendirmeli, çocuk ile güvenli bir

---

41 Committee on the Rights of the Child (n 27) paras 90, 96. Özellikle paragraf 96, çocuk ile onu temsil eden kişiler arasında menfaat çatışması bulunması hâlinde çocuğa vasi veya temsilci atanması gereğini belirtmektedir.

42 ibid 96. Menfaat çatışması ihtimali nedeniyle çocuğa temsil kayyımı atanmasına ilişkin değerlendirme için bkz. AYM, *Dalga Eda Yıldırım ve Özgün Yıldırım* [1. B.], B. No: 2014/5974, 26/12/2017, § 66: "*Diğer taraftan BM Çocuk Hakları Komitesinin 14 numaralı Genel Yorumu'nda da değinildiği üzere çocuğun üstün yararı çerçevesinde hukuk davalarında çocuğun doğrudan veya bir temsilci aracılığıyla savunulması öngörülmelidir. Çünkü boşanma işlemleri; velayet, kişisel ilişki ya da somut olaydaki soy bağının reddi gibi çocuğun hayatı ve gelişiminde önemli etkisi olan diğer konularda çocuğun yargılama sürecinden etkilenebilmesi söz konusudur. Somut olayda da çocuğun yaşı dikkate alınarak ve yasal temsilcileriyle menfaatinin çelişki içinde olabileceği gözetilerek çocuğa temsil kayyımı atanmıştır. Buna göre çocuğun üstün yararı gözetilerek, açılacak soy bağının reddi davası için temsil kayyımı atanmasının özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı yönünden bir ihlale yol açmadığı açıktır.*"

ortamın kurulmasını sağlamalı ve bu doğrultuda onun görüşlerini baskı veya zorlama olmaksızın belirledikten sonra bu görüşleri mahkemeye aktarmalıdır.[43]

Bağımsız hukukî temsilin bir diğer normatif dayanağı BMÇHS m. 3'te düzenlenen çocuğun üstün yararı ilkesidir. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere çocuğun üstün yararı sadece ulaşılan sonuç bakımından değil, çocuğu etkileyen her bir olayda karar aşamasına gelinceye kadarki her aşamada gözetilmelidir. Çocuk ile ana ve babanın menfaatlerinin çatıştığı durumlarda bağımsız hukukî temsilci, çocuğun görüşlerinin, ihtiyaçlarının ve haklarının ayrı biçimde ortaya konulmasını sağlayabilir.

Türk hukukunda çocuğun temsilinin hukukî temellerini Anayasa'da bulmak mümkündür. Ay. m. 10'da, çocuklar lehine alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı düzenlenmiştir. Ay. m. 36'da yer alan hak arama hürriyeti ise çocukların da kendilerini ilgilendiren yargılamalarda iddia ve savunmalarını etkili bir şekilde ileri sürebilmelerini gerektirir. Diğer yandan Ay. m. 41/1'de Devlet'in çocukların korunması için gerekli tedbirleri alması öngörülmüştür. Bu hükümler birlikte değerlendirildiğinde çocuğun temel haklarının etkili bir şekilde korunmasına ilişkin pozitif bir yükümlülük öngörüldüğü görülmektedir.

Çocuğun bağımsız temsiline olan ihtiyaç Türk Medeni Kanunu'nda (TMK) karşılık bulmuş, TMK m. 426'da bir işte yasal temsilcinin menfaati ile küçüğün menfaatinin çatışması hâlinde, vesayet makamınca ilgilinin talebi üzerine veya resen temsil kayyımı atanması öngörülmüştür. Ancak temsil kayyımlığı her uyuşmazlıkta uygulanan genel bir temsil ilişkisi değildir. Öte yandan kayyımın görevi genellikle belirli bir iş veya uyuşmazlıkla sınırlı olduğundan çocuğun bilgilendirilmesi, görüşünün alınması ve yargılama boyunca çocuk ile iletişim hâlinde olunması gibi işlevleri her durumda içermemektedir.

Sosyal inceleme raporu veya çocuğun hâkim tarafından dinlenmesi de bağımsız hukukî temsil ile amaçlanan işlevleri yerine getirmeye her zaman uygun değildir.[44] Zira sosyal inceleme görevlisi çocuğun psikolojik ve sosyal durumunu değerlendirerek mahkemeye uzman görüşünü sunmakta iken[45] hukukî temsilci, çocuğun yargılama sürecinde haklarını korumakta ve aynı zamanda görüşlerini usulüne uygun biçimde ileri sürmesine yardımcı olmaktadır. Hâkimin çocuğu dinlemesi ise çocuğun katılım hakkının gerçekleşmesine hizmet eden bir usul işlemidir.[46] Oysa temsil, sadece

---

43 BM Çocuk Hakları Komitesi, temsilcinin yalnızca çocuğun menfaatlerini temsil etmesi ve ebeveynler, kurumlar veya diğer kişilerin menfaatlerinden bağımsız hareket etmesi gerektiğini ve ayrıca çocuğun görüşlerini temsil eden kişiler için meslek ve davranış kuralları oluşturulmasını önermektedir. Bkz. United Nations Committee on the Rights of the Child (n 10) para 37.

44 Aile hukuku yargılamalarında çocuğun hâkim tarafından doğrudan dinlenmesi, uzman raporu, üstün yarar temsili veya ayrı hukukî temsil birbirinden farklı katılım şekilleridir. Bkz. Mol (n 1) 67.

45 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun m. 5; Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği m. 36/1-a, c ve d.

46 Tuncer Kazancı (n 8) 61.

yargılama sürecinde değil yargılama aşamasından önce de çocuğun bilgilendirilmesini, süreç boyunca çocuğun hukukî bakımdan desteklenmesini ve çocuğun taleplerinin sunulmasını da kapsayan sürekli bir süreçtir.

Sonuç itibariyle çocuğun bağımsız hukukî temsilinin normatif temelleri çocuğun üstün yararı, katılım hakkı, hak arama hürriyeti ile çocuk ile yetişkinlerin menfaatinin çatıştığı hâllerde çocuğun bağımsız temsil edilme gerekliliğinde yatmaktadır. Ancak Türk hukukunda mevcut kanunî düzenlemeler ayrı ayrı yer almakla beraber bu ilkeler çocuğun bağımsız temsiline ilişkin ayrı bir mekanizma şeklinde düzenlenmemiştir. Bu nedenle karşılaştırmalı hukukta benimsenen çocuğun bağımsız temsili modelleri incelendikten sonra Türk hukuku bakımından konu değerlendirilecektir.

II. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA ÇOCUĞUN TEMSİLİ

A. Alman Hukukunda Çocuğun Temsili

Alman hukukunda aile mahkemesinde görülen ve çocuğun kişiliğini ilgilendiren uyuşmazlıklarda çocuğun menfaatinin bağımsız olarak temsili için çocuk usul kayyımı (*Verfahrensbeistand*)[47] kurumu kabul edilmiştir.[48] Usul kayyımı, teknik anlamda çocuğun avukatı veya kanunî temsilcisi olmayıp,[49] çocuğun kişisel menfaatlerini belirleyerek bunları yargılama sürecinde etkili bir biçimde ileri sürmekle yükümlü olan ve aile mahkemesi tarafından görevlendirilen bağımsız bir kişidir.[50] Bu kişinin görevi, başvurunun geri çekilmesi, çocuğun erginliğe erişmesi

---

47 *Verfahrensbeistand*'ın "dava kayyımı" şeklindeki çevirisi için bkz. Burcu Yağcıoğlu, 'İsviçre ve Alman Hukuku Ile Karşılaştırmalı Olarak Anne-Babanın Kendisine Bırakılmayan Çocuk Hakkında Bilgilendirilme ve Bilgi Alma Hakkı' (2026) 75 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1333, 1382.

48 Manuela Stotzel and Jörg M Fegert, 'The Representation of the Legal Interests of Children and Adolescents in Germany: A Study of the Children's Guardian from a Child's Perspective' (2006) 20 International Journal of Law, Policy and the Family 201, 201–202; Martin Menne, 'Neues Recht Für Die Verfahrensbeistandschaft: Zur Reform Des § 158 FamFG Durch Den Regierungsentwurf Eines Gesetzes Zur Bekämpfung Sexualisierter Gewalt Gegen Kinder' (2020) 7 NZFam 1033, 1033.

49 Alman Federal Yüksek Mahkemesi, usul kayyımı ile çocuk adına görevlendirilen avukatın görev ve yetkilerini birbirinden ayırmakta, usul kayyımının çocuğu kanunen temsil etme yetkisinin bulunmadığını, ancak sahip olduğu yetkilerle çocuğun hak ve menfaatlerini etkili biçimde koruyabildiği durumlarda ayrıca bir avukat görevlendirilmesine gerek olmadığını belirtmektedir. BGH, Beschl. v. 27.06.2018 – XII ZB 46/18, n 12-15.

50 Çocuğun davada bir avukat tarafından temsil edilmesinin usul kayyımı atanmasını gereksiz kılacağı yönündeki eski FamFG § 158 Abs. 5 hükmü, 1 Temmuz 2021 tarihi itibarıyla yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni düzenleme uyarınca (FamFG § 158a), gerekli ek uzmanlık eğitimlerini almamış bir avukat, usul bakımından çocuğun meslekî anlamda yeterli menfaat temsilcisi sayılmamaktadır. Federal Anayasa Mahkemesi (BVerfG) kararlarında da vurgulandığı üzere usul kayyımı, avukattan farklı olarak "kendine özgü bir temsilci" (*Vertreter eigener Art*) konumundadır. Bu nedenle çocuk bir avukatla temsil edilse dahi mahkemece ayrıca bir usul kayyımı atanması gerekliliği her zaman değerlendirilmelidir. Bkz. Eva Schumann, 'Kommentierung Zu § 158 FamFG: Verfahrensbeistand' in Thomas Rauscher (ed), *Münchener Kommentar zum FamFG, Band 1: §§ 1–270* (4th edn, CH Beck 2025) n 12.

veya esas hakkındaki uyuşmazlığın konusuz kalması nedeniyle zamanından önce sona ermediği sürece,[51] görevinin mahkeme tarafından kaldırılması[52] saklı kalmak kaydıyla, yargılamayı sona erdiren kararın kesinleşmesiyle ya da yargılamanın başka bir şekilde sonuçlandırılmasına kadar devam eder (FamFG § 158/4).

Federal Anayasa Mahkemesi'ne göre ana ve babanın menfaatleri ile çocuğun menfaatleri arasında ciddi bir çatışma bulunduğunda, çocuğun menfaatlerinin yargılamada bağımsız şekilde ileri sürülmesini sağlayacak usulî tedbirlerin alınması gerekir.[53] Bu kapsamda, 1998 tarihli Çocuk Hukuku Reformu Kanunu (Kindschaftsrechtsreformgesetz) ile Çekişmesiz Yargı İşleri Kanunu'nun (FGG) 50. maddesinde yargılama kayyımı (*Verfahrenspfleger*) olarak düzenlenen kurum; 1 Eylül 2009 tarihinde Aile Mahkemeleri Yargılama Usulü Kanunu'nun (FamFG) yürürlüğe girmesiyle birlikte çocuk usul kayyımı (*Verfahrensbeistand*) adı altında yeniden düzenlenmiştir.[54] Federal Anayasa Mahkemesi de günümüzde FamFG § 158 kapsamında usul kayyımı tarafından yerine getirilen görevlerin, aile hukukundaki eski yargılama kayyımı kurumunun devamı niteliğinde olduğunu belirtmektedir.[55]

Çocuk usul kayyımı kurumu, FamFG § 158 vd.'da düzenlenmiştir. § 158/1'e göre; mahkeme, çocuğun şahsını ilgilendiren davalarda[56], küçüğün menfaatlerinin korunması için gerekli olduğu ölçüde, çocuğa meslekî ve kişisel bakımdan uygun bir çocuk usul kayyımı atar. Usul kayyımı mümkün olan en erken aşamada atanmalıdır.

Usul kayyımı görevlendirilmesi bazı hâllerde zorunlu tutulmuştur. Bu hâller FamFG § 158/2'de üç başlıkta sayılmıştır: BGB § 1666 ve 1666a maddeleri uyarınca velâyet hakkının kısmen veya tamamen kaldırılması, BGB § 1684

---

51 ibid 33.

52 Bu durum özellikle temsilcinin hastalık nedeniyle görevini sürdürememesi, görevini ciddi biçimde yetersiz veya güvenilmez şekilde yerine getirmesi ya da çocuğun menfaatlerini açıkça ve önemli ölçüde göz ardı etmesi hâllerinde söz konusu olabilir. Ancak kaldırma şartları dar yorumlanmalıdır. Bkz. ibid 36.

53 BVerfGE 55, 171 (182); BVerfG, 03.02.2017 - 1 BvR 2569/16, n 51-52. Aktaran: Jakob Beaucamp, 'Prüfungsumfang Und Eingriffsintensität – Eine Analyse Kindschaftsrechtlicher Entscheidungen' *Das Bundesverfassungsgericht als kindschaftsrechtliche Superberufungsinstanz?* (Duncker & Humblot 2023) 77, 146–148. Ayrıca bkz. Stotzel and Fegert (n 48) 202.

54 Schumann (n 50) nn 1–5; Michael J Zimmermann, 'Die Novelle Zur Verfahrensbeistandschaft' (2020) 7 NZFam 1001, 1002; Katrin Lack and Ludwig Salgo, 'Entwicklung Der Verfahrensbeistandschaft Seit Inkrafttreten Des FamFG: Empirische Grundlagen, Rechte Und Pflichten Des Verfahrensbeistands' (2012) 18 FPR 353, 353 vd.; Stotzel and Fegert (n 48) 201–202. § 50 FGG, 16.12.1997 tarihli Kindschaftsrechtsreformgesetz ile kabul edilmiş ve 1.7.1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

55 Bkz. BVerfG, Beschl. v. 15.12.2020 – 1 BvR 1395/19, n 24.

56 FamFG § 151 gereğince aile mahkemesinde görülen işler "Kindschaftssachen" terimi ile ifade edilmektedir. Bu hâllerin neler olduğu söz konusu maddede sayılmıştır. FamFG yürürlüğe girmeden önce yürürlükte olan Zivilprozessordnung § 640/2' de "Kindschaftssachen" ile soybağının tespiti veya reddine ilişkin davalar ifade edilmekteydi. Bkz. Forschungsstelle Anwaltsrecht der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster, 'Das Neue Verfahren in Familiensachen – von FGG Und ZPO Zum FamFG' (Michaela Mroß ed, Westfälische Wilhelms-Universität Münster, Rechtswissenschaftliche Fakultät 2009) Veranstaltungsbericht 3.

uyarınca kişisel ilişki kurma hakkının kaldırılması ya da BGB § 1632/4 veya § 1682 uyarınca çocuğun bulunduğu yerde kalmaya devam etmesine ilişkin karar verilmesi. Dolayısıyla Alman hukukunda bu tür yargılama işlerinde bağımsız temsilin gerekliliği hususunda mahkemeye takdir hakkı tanınmamıştır.

Zorunlu olmamakla beraber usul kayyımı görevlendirilmesinin "kural" olduğu durumlar FamFG § 158/3'te ifade edilmiştir. Söz konusu hükme göre; çocuğun menfaati ile yasal temsilcilerinin menfaatleri arasında önemli bir çatışma bulunduğu, çocuğun, bakım ve gözetimi altında bulunduğu kişiden ayrılmasının söz konusu olduğu, yargılamanın konusunun çocuğun teslim edilmesi olduğu ya da çocukla kişisel ilişki kurma hakkının önemli ölçüde sınırlandırılmasının gündeme geldiği hâllerde temsilci atanması kuraldır. Söz konusu hükümde ayrıca, mahkemenin usul kayyımı görevlendirmediği durumlarda bunun gerekçesini nihaî kararında açıklamak zorunda olduğu ifade edilmiştir.

Görevlendirmenin yalnızca hükümde açıkça sayılan hâllerle sınırlı olmadığına dikkat edilmelidir. Zira FamFG § 158/1, çocuğa ilişkin davalarda[57] gerektiği ölçüde usul kayyımı görevlendirilmesini öngören genel bir hüküm niteliğindedir.[58] Bu çerçevede örneğin velâyetin kime bırakılacağı, kişisel ilişkinin kapsamı gibi meseleler söz konusu hüküm kapsamında değerlendirilebilir.[59] Öte yandan, FamFG § 174 uyarınca soybağı davalarında ve FamFG § 191 uyarınca evlat edinme davalarında çocuğun menfaatlerinin korunması için gerekli olması hâlinde bir usul kayyımı atanacağı düzenlenmiş olup; FamFG § 158–158c hükümleri söz konusu maddelerdeki açık atıflar gereğince bu davalara da kıyasen uygulanır. Buna karşılık malvarlığına ilişkin davalarda çocuğun menfaati ile ana babanın menfaati arasında önemli bir çatışma bulunuyorsa usul kayyımı değil, tamamlayıcı (munzam) kayyım (*Ergänzungspfleger*) görevlendirilmelidir.[60]

---

57 Bu davalar FamFG § 151'de sayılmıştır.

58 Birgit Schäder, 'Kommentierung Zu § 158 FamFG: Verfahrensbeistand' in Sternal Werner (ed), *FamFG: Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit – Kommentar* (22nd edn, CH Beck 2025) n 4; Zimmermann (n 54) 1002. FamFG § 158/1'deki genel kural uygulanırken her aile içi uyuşmazlıkta otomatik olarak atama yapılmaz, somut olay incelenmelidir. Bkz. Schumann (n 50) n 11.

59 Schäder (n 58) n 5.

60 Zimmermann (n 54) 1002. Bu durum, temsilcinin faaliyetinin sadece küçüğün usulî çıkarlarını korumakla sınırlı kalacak olması, atanmasının velâyet hakkının kısmen kaldırılması anlamına gelmesi ve ayrı bir yargılamayla yapılıp itiraza tabi olması sebebiyle sürecin uzamasına yol açabileceği gerekçesiyle öğretide eleştirilmektedir. Bkz. Schäder (n 58) n 7. Ana ve babanın kanun gereği çocuğu temsil etmekten yasaklandığı bir konuda çocuk için tamamlayıcı kayyım atanmışsa, kural olarak ayrıca yargılama temsilcisi atanması gerekli değildir. Özellikle çocuğun menfaatinin tamamlayıcı kayyımın atanmasına ilişkin kararı etkileyecek nitelikte olmadığı hâllerde bu sonuca varılır. Buna karşılık, kimin tamamlayıcı kayyım olarak atanacağı konusunda uyuşmazlık bulunması ve çocuğun atanacak kişiye ilişkin isteklerini açıklamış olması hâlinde, bu istek ve menfaatlerin yargılamada temsil edilmesi amacıyla çocuğa bir yargılama temsilcisi atanması gerekebilir. Bkz. Schumann (n 50) n 13.

Usul kayyımı olarak görevlendirilecek kişinin nitelikleri FamFG § 158a'da ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir.[61] Görevlinin aile hukuku, özellikle çocuk hukuku, çocuk hukukuna ilişkin usul hukuku ile çocuk ve gençlik yardımı hukuku alanlarında temel bilgiye; ayrıca çocuğun gelişim psikolojisi ve çocukla iletişime uygun görüşme teknikleri konusunda yeterliliğe sahip olması gerekir. Pedagoji, hukuk veya psikoloji alanındaki meslekî nitelik ile usul kayyımlığı görevine özgü ek uzmanlık eğitimi, bu yeterliliğin ispatında dikkate alınabilecek unsurlardandır. Görevli, en az iki yılda bir meslek içi gelişim eğitimine katılmak ve bu durumu talep hâlinde mahkemeye belgelemek zorundadır (FamFG §158a/1). Bu niteliklerin yanı sıra kültürel ve etnik özellikler ile dil becerileri de usul kayyımı görevlendirilirken dikkate alınabilir.[62]

Usul kayyımının görevleri ve hukukî konumu FamFG § 158b'de düzenlenmiştir. Görevlinin temel yükümlülüğü çocuğun menfaatini tespit etmek ve bunu yargılama sürecinde ileri sürmektir. Bu amaçla kural olarak mahkemeye yazılı bir görüş sunması gerekir. Ayrıca çocuğu yargılamanın konusu, seyri ve muhtemel sonuçları hakkında uygun bir şekilde bilgilendirmek, gerekli olması durumunda anne, baba ve çocuğun diğer yakınlarıyla görüşmeler yapmak, uygun vakalarda uyuşmazlık konusu üzerinde uzlaşmacı bir çözüme varılmasına katkıda bulunmak ve yargılama nihai kararla sona ermişse verilen kararı çocukla değerlendirmekle yükümlüdür. Görevli, atanmasıyla birlikte davaya ilgili sıfatıyla dâhil olur ve çocuğun menfaatine olmak üzere kanun yollarına başvurma yetkisine sahiptir. Ancak çocuğun yasal temsilcisi konumunda değildir.[63]

Usul kayyımı görevlendirilmiş olması, çocuğun hâkim tarafından bizzat dinlenilmesini ortadan kaldırmaz. FamFG § 159 gereğince mahkeme kural olarak çocuğu şahsen dinlemeli ve çocuk hakkında görüş edinmelidir (FamFG § 159/1 ve 4). Dolayısıyla Alman hukuku bakımından usul kayyımı görevlendirilmesi ile çocuğun doğrudan dinlenilmesinin birbirinin alternatifi değil, çocuğun şahsını

---

61 Kurumun önceki düzenlemesinde görevlendirilecek kişinin niteliklerine ilişkin açıkça belirleme olmaması nedeniyle hukuk ve psikososyal alanlarda çalışanların, hatta uzman olmayan kişilerin dahi bu göreve uygun kabul edilmesi nedeniyle bu dönemde uygulamada farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bkz. Stotzel and Fegert (n 48) 202, 209–210.

62 Schumann (n 50) n 28. Atanacak temsilcinin belirli kültürel çevrelere aşinalığı ve engelli çocuklarla çalışma deneyimi gibi somut olaya özgü becerilerinin dikkate alınması gerektiği yönünde bkz. Menne (n 48) 1046.

63 Kanun koyucu, FamFG § 158b uyarınca usul kayyımının görev alanını «asli görev alanı» (*originärer Aufgabenbereich*, Abs. 1) ve "genişletilmiş görev alanı" (*erweiterter Aufgabenbereich*, Abs. 2) şeklinde ikiye ayırmıştır. Görevlinin ebeveynlerle ve çocuğun diğer yakınlarıyla görüşmeler yapması ve taraflar arasında uzlaşmacı bir çözüme katkı sağlaması "genişletilmiş görev alanı"na dâhildir. Bu ek görevin verilebilmesi, mahkemenin somut olayın koşullarını resen inceleyerek atama kararında bu hususu açıkça ve gerekçeli olarak belirtmesine bağlıdır; görevli bu yetkiyi kendiliğinden genişletemez. Schumann (n 50) n 29.

ilgilendiren davalara etkin katılımını sağlayan güvenceler olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak Alman hukukundaki usul kayyımı modelinin, çocuğun kendisini ilgilendiren aile hukukuna ilişkin yargılamalarda yalnızca dinlenen bir kişi ya da nesne olmasının ötesinde özne olarak değerlendirilmesini sağladığı söylenebilir.[64] Usul kayyımının yargılamanın erken aşamasında görevlendirilmesi, çocukla süreç boyunca iletişim kurması, çocuğun görüşlerini mahkemeye iletmesi, usul işlemlerinde bulunabilmesi ve gerektiğinde kanun yoluna başvurabilmesi çocuğun etkin katılımını sağlamaya yardımcı araçlardandır.

B. İngiltere ve Galler Hukukunda Çocuğun Temsili

İngiltere ve Galler hukukunda çocukların kamu hukuku kapsamındaki başta koruma ve evlat edinme yargılamalarında bağımsız temsili, 1980 tarihli Çocuk Bakım Kanunu'na (Child Care Act) dayanmakta; ancak bu Kanun 1984 yılına kadar uygulanmamıştır.[65] Çocukların bu tür yargılamalarda bağımsız bir şekilde temsil edilmesi ihtiyacının kabul edilmesindeki en büyük kırılma noktası, kurumlar tarafından defalarca ziyaret edilmesine ve vücudundaki yaralanmaların kaydedilmesine rağmen kendi yaşadıkları hakkında görüşüne yeterince başvurulmayan altı yaşındaki Maria Colwell'in üvey babası tarafından tekmelenerek ve dövülerek öldürülmesi vakası ve sonrasındaki soruşturma raporu olmuştur.[66] Çocukları kararların edilgen bir nesnesi olmaktan çıkaran ve daha çocuk odaklı bir yaklaşım benimseyen bu süreç, nihayet 1989 Çocuk Kanunu (Children Act 1989) ile yasal bir zorunluluk hâline getirilmiştir.[67]

İngiltere ve Galler hukukunda çocuğun aile yargılamalarındaki konumu, uyuşmazlığın kamu hukuku veya özel hukuk alanında bulunmasına göre farklılaşmaktadır.[68] Yerel idarenin çocuk hakkında bakım ya da gözetim kararı verilmesini talep ettiği kamu hukuku yargılamalarında (*public law proceedings*) çocuk, kural olarak yargılamanın tarafıdır ve kural olarak bağımsız temsil güvencelerinden yararlanır.[69] Buna karşılık özel hukuk uyuşmazlıklarında çocuk

---

64 Stotzel and Fegert (n 48) 202.

65 Helen James and David Lane, 'The Child's Guardian: Listening and Giving Weight to Children's Views' (2018) 26 International Journal of Children's Rights 117, 120.

66 ibid.

67 ibid.

68 Family Procedure Rules (FPR) 2010, r. 12.2. Düzenlemede kamu hukuku nitelikli yargılamalar (*public law proceedings*) ve özel hukuk nitelikli yargılamalar (*private law proceedings*) ayrı ayrı tanımlanmıştır.

69 Amy Summerfield, 'The Representation of Children in Public Law Proceedings' (Ministry of Justice 2018) 1, 7–8. Family Procedure Rules 2010, r. 12.3; Children Act 1989, Section. 41(1). Kamu hukuku davalarında çocuk genellikle ikili temsil modeli (tandem model) olarak bilinen, hem masrafları kamu tarafından karşılanan hukukî temsilci (*legal representative*) hem de Cafcass vasisi (*Cafcass Guardian*) tarafından temsil edilir. Bkz. ibid 1. Ayrıca bkz. Andy Bilson and Sue

kendiliğinden taraf değildir, ancak mahkeme, çocuğun üstün yararına uygun görürse FPR r. 16.2 uyarınca onu yargılamaya taraf yapabilir.[70] Bu nedenle İngiltere ve Galler hukukunda çocuğun tek bir temsili yerine yargılamanın türüne göre farklı modellerin uygulandığını söylemek mümkündür.

Çocuğun dava vasisi (*children's guardian*), İngiltere'de Çocuk ve Aile Mahkemesi Danışma ve Destek Servisi (*Children and Family Court Advisory and Support Service-Cafcass*), Galler'de ise Cafcass Cymru bünyesinde görev yapan ve yerel idareden (*local authority*) bağımsız hareket eden bir görevlidir.[71] Dava vasileri uygulamada çoğunlukla çocuk ve aile alanında deneyimli sosyal hizmet uzmanlarıdır.[72] Dava vasisi, yerel idarenin delillerini ve bakım planını çocuğun menfaatleri yönünden bağımsız biçimde inceleyebilir, planın eksikliklerini ortaya koyabilir ve mahkemeye yerel idarenin önerisinden farklı bir değerlendirme sunabilir.[73]

Dava vasisinin görevi, çocuğun sözlerini mahkemeye aktarmakla sınırlı değildir.[74] Çocuğun yaşı ve anlayışı dikkate alınarak belirlenebilen istek ve duygularını mahkemeye bildirir ve çocuğun üstün yararına ilişkin kendi bağımsız değerlendirmesini sunar.[75] Vasi, çocuğun görüşüyle bağlı olmadığından, çocuğun istediği sonuç ile güvenliği veya gelişimi arasında çatışma bulunduğu kanaatine varırsa çocuğun isteğinden farklı bir öneride bulunabilir.[76]

Vasi ile avukat (*solicitor*) arasındaki ilişki çocuğun anlama yeteneğine göre değişebilir. Çocuk, avukatına doğrudan talimat verebilecek yeterli anlama yeteneğine (*sufficient understanding*) sahip değilse avukat, kural olarak dava vasisinin talimatları

White, 'Representing Children's Views and Best Interests in Court: An International Comparison' (2005) 14 Child Abuse Review 220, 223–224.

70 Family Procedure Rules 2010, r. 12.3 ve 16.2. FPR r. 16.2'ye göre mahkeme, çocuğun üstün yararına uygun olduğunu düşünürse çocuğu yargılamaya taraf yapabilir. Bu düzenleme, özel hukuk uyuşmazlıklarında çocuğun taraf sıfatının kendiliğinden doğmadığını göstermektedir.

71 Criminal Justice and Court Services Act 2000, s. 12; Children Act 2004, s. 35–38; Welsh Government, 'What We Do: Cafcass Cymru; James and Lane (n 65) 117, 120. İngiltere bakımından Cafcass'ın görevleri Criminal Justice and Court Services Act 2000 s. 12'de; Galler bakımından Cafcass Cymru'nun görevleri Children Act 2004 s. 35–38'de düzenlenmiştir.

72 ibid 119 dn 2. Yazarlar, İngiltere ve Galler'deki çocuk vasilerini, mahkeme tarafından atanan, çocuk ve aile alanında deneyimli sosyal hizmet uzmanları olarak tanımlamaktadır.

73 Summerfield (n 69) 3, 18. Araştırmada çocuk vasisinin yerel idarenin sunduğu delilleri ve bakım planını bağımsız biçimde incelemesi, gerektiğinde bunlara itiraz etmesi ve mahkemeye bağımsız bir değerlendirme sunması rolün temel unsurları arasında gösterilmektedir.

74 James and Lane (n 65) 123.

75 ibid 121, 127.

76 ibid. Bu durum somutlaştırarak; ihmal, cinsel istismar ve şiddet geçmişi olan 14 yaşındaki bir çocuğun bilişsel olarak anne-babasının yanına dönmek istediğini beyan etmesi hâlinde dahi, çocuğun güvenliğini riske atacak bir bakım planının vasilerce desteklenemeyeceği ifade edilmiştir. Bununla beraber bu gibi hâllerde çocuk, kendi avukatına talimat verme ve davasını mahkeme önünde savunma hakkına sahiptir. Bkz. ibid 127.

doğrultusunda hareket eder.[77] Buna karşılık çocuk avukatına talimat vermek istiyorsa ve avukat çocuğun bu konuda yeterli anlayışa sahip olduğu kanaatindeyse, avukat çocuğun doğrudan talimatları doğrultusunda hareket eder.[78][79]

Özel hukuk uyuşmazlıklarında ise durum daha farklıdır. Zira bu tür davalarda çocuk kural olarak yargılamanın tarafı değildir ve kamu hukuku davalarında olduğu gibi vasi-avukat modeli doğrudan uygulanmaz. Çocuğun görüşleri ve menfaatleri, gerekli görülmesi hâlinde, mahkemenin talep ettiği refah raporu (*welfare report*) ve uzman değerlendirmeleri aracılığıyla mahkemeye sunulabilir.[80] Bununla beraber FPR, r. 16.2 ve r. 16.4 gereğince mahkeme, çocuğun üstün yararının gerektirdiği istisnai hâllerde çocuğu yargılamaya taraf yapabilir; bu durumda kural olarak çocuk için bir dava vasisi atanır. Uygulama Yönergesi (Practice Direction), çocuğun taraf yapılmasının önemli güçlük içeren az sayıdaki davayla sınırlı olduğunu, özellikle çocuğun görüşlerinin raporla yeterince mahkemeye aktarılamaması veya menfaatlerinin yetişkin taraflarca gereği gibi temsil edilememesi durumlarında gündeme gelebileceğini belirtmektedir.[81] Sonuç olarak özel hukuk uyuşmazlıklarında çocuğun görüşlerinin mahkemeye ulaştırılması öncelikle bir refah raporu yoluyla sağlanmakta, çocuğun taraf hâline getirilerek dava vasisi aracılığıyla bağımsız biçimde temsil edilmesi ise istisnai durumlarla sınırlı kalmaktadır.

C. Amerika Birleşik Devletleri'nde Çocuğun Temsili

Amerikan hukukunda aile hukuku yargılamalarında çocuğun temsili bakımından ülke genelinde geçerli tek ve yeknesak bir model bulunmamaktadır. Temsilcinin atanacağı hâller, taşıması gereken nitelikler, çocuğun davadaki konumu ve temsilcinin görevi eyaletler arasında farklılık göstermektedir.[82] Bu nedenle Amerikan hukukunda çocuğun temsili, yargılama konusuna göre farklılık gösterdiği[83] gibi her eyalette de farklı uygulamaların bulunduğu görülmektedir.

---

77 FPR r. 16.29(1).

78 FPR r. 16.29(2).

79 FPR r. 16.21 uyarınca çocuk vasisinin bu durumu mahkemeye bildirmesi gerekir; vasi, bundan sonra mahkemenin belirleyeceği görevleri yerine getirmeye ve yargılamaya mahkemenin belirlediği ölçüde katılmaya devam eder. Bu nedenle çocuğun avukatına doğrudan talimat vermesi, kamu hukuku kapsamındaki belirli yargılamalarda çocuk vasisinin görevinin kendiliğinden sona ermesi anlamına gelmemektedir. Bkz. FPR r. 16.6(2) ve 16.21. FPR r. 16.6(2).

80 Children Act 1989, section. 7; Family Procedure Rules 2010 (FPR), r. 16.33.

81 Practice Direction 16A, paras. 7.1–7.2.

82 Barbara Ann Atwood, 'The Uniform Representation of Children in Abuse, Neglect, and Custody Proceedings Act: Bridging the Divide Between Pragmatism and Idealism' (2008) 42 Family Law Quarterly 63, 64–65.

83 Shannan L Wilber, 'Independent Counsel for Children' (1993) 27 Family Law Quarterly 349, 352.Temsilcinin işlevi de yargılamanın türüne göre değişiklik göstermektedir. GAL'in çekişmeli yargılamalar ile California'daki *dependency* yargılamalarındaki farklı işlevleri hakkında bkz. Nicole Donins, 'Guardian Ad Litem' (2005) 25 Journal of Juvenile Law 96, 99.

Federal bir kanun olan Çocuk İstismarını Önleme ve Müdahale Kanunu'nda (*Child Abuse Prevention and Treatment Act- CAPTA*) uyarınca, istismar veya ihmal davasına konu olan her çocuğa *guardian ad litem* (GAL)[84] atanması zorunlu tutulmuştur.[85] Ayrıca bu tür davalarda çocuklar için GAL atanması, eyaletlerin çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesi ve müdahale amacıyla kullanacağı federal hibe fonu alma şartı hâline getirilmiştir.[86] Öte yandan düzenlemede temsilcinin mutlaka avukat olup olmayacağı,[87] hangi nitelikleri taşıması gerektiği ve temsil görevini hangi esaslara göre yerine getireceği başlangıçta ayrıntılı şekilde belirtilmemiştir. Bu nedenle eyaletlerde ilk zamanlarda her ne kadar vasi olarak avukat atansa da zamanla farklı meslekten kişilerin görevlendirilmesiyle başka temsil modelleri ortaya çıkmıştır.[88] CAPTA'nın getirdiği temsil güvencesi istismar ve ihmal davalarına ilişkin olduğundan, velâyet ve çocukla kişisel ilişki kurulması gibi aile hukuku kaynaklı uyuşmazlıklarda federal düzeyde temsil zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu tür davalarda çocuğa temsilci atanması hususu hâkimlerin takdirine bırakılmıştır.[89]

---

84 Latince kökenli olan "*ad litem*", "dava için" anlamına gelmektedir. *Guardian ad litem* ise fiil ehliyetine sahip olmayan kişilerin menfaatlerinin korunması amacıyla mahkeme tarafından atanan kişiyi ifade eder. Bkz. William Halikias, 'The Guardian Ad Litem for Children in Divorce: Conceptualizing Duties, Roles, and Consultative Services' (1994) 32 Family and Conciliation Courts Review 490, 494. Bu yönüyle "*Guardian ad litem*"in Türk hukukunda kayyıma benzer bir işleve sahip olduğunu söylemek mümkündür.

85 Barbara Ann Atwood, 'Representing Children: The Ongoing Search for Clear and Workable Standards' (2005) 19 Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers 183, 188–189; Dennis W Moore, 'Guardian Ad Litem Representation of Children in Florida Dependency Courts' (2021) 8 Stetson Journal of Advocacy and the Law 3, 4; Merril Sobie, 'The Child Client: Representing Children in Child Protective Proceedings' (2006) 22 Touro Law Review 745, 752–753.

86 Bilson and White (n 69) 228; Atwood (n 85) 189; Atwood (n 82) 74.

87 CAPTA kapsamında temsil görevini avukattan başka avukat olmayan bir GAL ya da Court Appointed Special Advocate (CASA) gönüllüsünün de yerine getirebileceği belirtilmektedir. Öte yandan CASA gönüllülerinin hukukî yetki ve eğitim bakımından avukatlara oranla yetersiz kalabileceği ileri sürülmektedir. Bkz. Sobie (n 85) 753–755.

88 Bilson and White (n 69) 229; Atwood (n 85) 189.

89 Atwood (n 85) 193. Federal düzeyde bağlayıcı olmayan ve eyaletlere model oluşturmak üzere hazırlanan *Uniform Marriage and Divorce Act*'in 310. maddesi, mahkemeye çocuğun nafaka, velâyet ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin menfaatlerini temsil etmek üzere bir avukat atama yetkisi tanımaktadır. Hükme göre; "*Mahkeme, küçük veya bakıma muhtaç çocuğun nafakası, velayeti ve çocukla kişisel ilişki kurulması konularında çocuğun menfaatlerini temsil etmek üzere bir avukat atayabilir. Mahkeme, çocuğun avukatı lehine yargılama giderleri, avukatlık ücreti ve yapılan diğer masraflar hakkında bir ödeme kararı verir. Bu giderlerin anne veya babadan birine ya da her ikisine yükletilmesine karar verilir. Ancak giderlerden sorumlu olan tarafın ödeme gücünden yoksun olması hâlinde, yargılama giderleri, avukatlık ücreti ve diğer masraflar yetkili kurum tarafından karşılanır.*" İlgili eyalet yasama organınca kabul edilmedikçe bağlayıcılık kazanmadığına dair bkz. Uniform Law Commission, 'About Us' https://www.uniformlaws.org/aboutulc/overview (erişim tarihi: 8 Eylül 2026): "The ULC can only propose—no uniform law is effective until a state legislature adopts it."Kuzey Carolina bakımından velâyet ve kişisel ilişki davalarında çocuğa avukat atanmasına ilişkin açık bir kanunî düzenleme bulunmadığı, yetkinin mahkemenin adaletin sağlanmasına yönelik doğal yetkisinden kaynaklanabileceği yönünde bkz. Identifying the Roles

Amerikan hukukunda çocuğa temsilci atanması kadar atanan bu temsilcinin hangi görevleri üstleneceği hususu da tartışmalıdır.[90] Atanan temsilcinin her zaman avukat olması zorunluluğu bulunmaması kadar, temsilcinin avukat olması hâlinde avukatın yükümlülükleri bakımından da tartışmalar bulunmaktadır.[91] Burada Amerikan hukukunda çocuğun temsilinde iki farklı yaklaşım öne çıkmaktadır: Bunlardan biri müvekkil yönlendirmeli avukatlık, diğeri ise çocuğun üstün yararını savunan temsilci (GAL).[92] Müvekkil yönlendirmeli sistemde avukat, karar verme yeterliliğine sahip olan çocuğun istekleri doğrultusunda hareket ederken[93] GAL, çocuğun beyan ettiği isteklerinden bağımsız olarak onun üstün yararına olduğu kanaatine vardığı şekilde hareket eder.[94] Ancak her iki modelin de kendisi içerisinde olumsuz yönleri olduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede müvekkil yönlendirmeli modelin sakıncaları olarak; çocuğa yetişkinlere özgü karar alma sorumluluğu yüklenerek ikincil mağduriyete yol açılması, aile baskısı veya istismarcı ebeveyne duyulan duygusal bağlılık nedeniyle yanıltıcı beyanlarda bulunma riski, henüz kendisini ifade edemeyen küçük çocuklar bakımından işlevsiz kalması ve avukatı, çocuğun talepleri doğrultusunda onu yeniden tehlikeli bir ortama geri gönderme ikilemiyle baş başa bırakması gösterilmektedir.[95] Üstün yarar modelinin sakıncaları olarak ise; karar verme yeterliliğine sahip çocuğun

and Responsibilities of a Lawyer Appointed to Represent a Child or the Child's Best Interests in a Contested Custody or Visitation Case, 'Identifying the Roles and Responsibilities of a Lawyer Appointed to Represent a Child or the Child's Best Interests in a Contested Custody or Visitation Case' (North Carolina State Bar 2013) Formal Ethics Opinion 2012 Formal Ethics Opinion 9 ch Introduction.

90 Sobie (n 85) 746.

91 Halikias (n 84) 495–496.

92 Donald D Duquette, 'Legal Representation for Children in Protection Proceedings: Two Distinct Lawyer Roles Are Required' (2000) 34 Family Law Quarterly 441, 441; Sobie (n 85) 746–747; Atwood (n 82) 80.

93 Wilber (n 83) 353–354; Sobie (n 85) 795; Atwood (n 82) 82.

94 Sobie (n 85) 795; Atwood (n 82) 83. Bu modelde GAL, hukuki karar verme yeterliliği bulunmayan çocuk adına karar vermek üzere atanmakta ve çocuğun istekleriyle bağlı olmaksızın kendi üstün yarar değerlendirmesini savunmaktadır. Model, çocuğun kendi üstün yararını belirleyemediği, avukatın ise bunu belirlemeye daha elverişli olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bkz. Wilber (n 83) 356. Ayrıca bkz. Atwood (n 85) 20; Duquette (n 92) 441. Velâyet Standartları (*Custody Standards)'*nda bir avukatın, çocuğun avukatı (*Child's Attorney*) ve çocuğun üstün yararı avukatı (*Best Interest Attorney*) olarak iki farklı sıfatla çocuğu temsil edebileceği öngörülmüş ve velâyet davalarında çocuğu avukat sıfatıyla temsil eden kişiler bakımından guardian ad litem teriminin kullanımı kaldırılmıştır. Söz konusu standartlar uyarınca, avukatın meslekî rolü ile uzman ya da araştırmacı rolünün karıştırılmaması amaçlanmıştır. Nitekim mahkemeye rapor sunan veya tanık sıfatıyla hareket eden bir avukatın artık "avukatlık" yapmadığı, bu nedenle geleneksel anlamda "guardian ad litem" olarak hareket eden avukatların avukatlık sıfatından bağımsız ayrı bir görev üstlendiği kabul edilmektedir. Bkz. Linda D Elrod, 'Raising the Bar for Lawyers Who Represent Children: ABA Standards of Practice for Custody Cases' (2003) 37 Family Law Quarterly 105, 115–117.

95 Duquette (n 92) 448–449.

görüş ve isteklerinin yeterince dikkate alınmaması, çocuğun istekleri ile avukatın üstün yarara ilişkin değerlendirmesinin çatışması hâlinde çocuk yerine avukat tarafından belirleme yapılması, avukata sınırları geniş bir takdir yetkisi tanınması ve bu durumun avukatın kendi değer yargılarını çocuğunkilerin yerine koymasına yol açabilmesi gösterilmektedir. Ayrıca üstün yarar kavramının geniş ve belirsiz olması, görüşlerini açıklayamayacak kadar küçük çocuklar bakımından temsilcinin değerlendirmesine yön verecek yeterli ve nesnel ölçütler sunmaması da bu modele yöneltilen eleştiriler arasındadır.[96]

Eyaletler arasında çocukların temsiline yönelik oluşan bu farklılıkları azaltmak ve özellikle avukat sıfatına sahip temsilcinin görevini tespit etmek amacıyla Amerikan Barolar Birliği (ABA) tarafından kabul edilen velâyet uyuşmazlıklarında çocukların temsiline ilişkin standartlarda "çocuk avukatı" (*Child's Attorney*) ile "üstün yarar avukatı" (*Best Interests Attorney*) birbirinden ayrılmıştır.[97] Çocuk avukatı, klasik avukat-müvekkil ilişkisi çerçevesinde çocuğun iradesi doğrultusunda hareket eder. Üstün yarar avukatı ise, çocuğun üstün yararını araştırır ve savunur.[98] Bununla birlikte söz konusu standartlar eyaletler açısından bağlayıcı nitelikte değildir.[99] Bu nedenle temsilcinin atanma koşulları, görevleri ve çocuğun görüşleriyle ne ölçüde bağlı olacağı konusunda eyaletler arasındaki farklılıkların olması her zaman mümkündür.

III. TÜRK HUKUKUNDA ÇOCUĞUN DİNLENMESİ VE TEMSİLİ

Türk hukukunda çocuk, özellikle ana ve baba arasında görülen boşanma, velâyet ve kişisel ilişki uyuşmazlıklarında, verilecek karardan doğrudan etkilenmesine rağmen kural olarak davanın tarafı değildir.[100] Örneğin boşanma davası sonucunda verilecek olan velâyete ya da kişisel ilişki kurulmasına dair kararlar doğrudan çocuğu etkilemesine rağmen davanın tarafları ana ve babadır. Oysa bu tür kararların sonuçları çocuğu hayatının büyük bir bölümünde etkilemektedir.

Çocuğun yargılamadaki konumunun belirlenmesi için TMK m. 342/1 ile Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK)[101] m. 50, 51 ve 52 hükümleri birlikte değerlendirilmelidir. TMK m. 342/1'e göre; "*Ana ve baba, velâyetleri çerçevesinde*

96 ibid 447–448.

97 American Bar Association, Section of Family Law (n 19) 133. Ayrıca bkz. Identifying the Roles and Responsibilities of a Lawyer Appointed to Represent a Child or the Child's Best Interests in a Contested Custody or Visitation Case (n 89) ch Opinion 1. Görüş, bu iki temsil rolü için anlamı belirsiz olan *guardian ad litem* kavramını kullanmaktan kaçınmaktadır.

98 American Bar Association, Section of Family Law (n 19) 133.

99 Farklı bir uyuşmazlığa ilişkin olarak ABA Standartları'nın yalnızca yol gösterici niteliğinde olduğuna dair bkz. *Strickland v. Washington*, 466 U.S. 668 (1984).

100 Caner Taşatan, 'Velayetin Değiştirilmesi' (2022) 28 Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 387, 390.

101 12.01.2011 kabul tarihli 6100 sayılı Kanun için bkz. 04.02.2011 tarihli ve 27836 sayılı Resmî Gazete.

üçüncü kişilere karşı çocuklarının yasal temsilcisidirler." HMK hükümleri uyarınca ise çocuk, taraf olduğu bir yargılamada kural olarak velâyet hakkını kullanan ana ve babası veya vesayet altında bulunuyorsa vasisi aracılığıyla temsil edilmektedir. Bu şekildeki bir temsil her ne kadar normal koşullarda çocuğun korunmasını sağlasa da sorun, çocuğun menfaati ile ana ve babanın ya da vasinin menfaatlerinin çatıştığı hâllerde ortaya çıkmaktadır. Bazı hâllerde ise çocuğun yararına olduğu düşüncesiyle hareket eden yasal temsilcinin görüşü ile çocuğun kendi görüşünü ayırt etmek zor hatta imkânsız olabilir. Dolayısıyla kanunî temsil ilişkisinin varlığının, çocuğun yargılamaya etkin katılımını sağladığını her koşulda söylemek mümkün olmayabilir.

Çocuğun yargılamaya etkin katılımını sağlayan araçlardan biri, kendisini ilgilendiren uyuşmazlıklarla ilgili görüşünün alınmasıdır. Anayasa ve uluslararası sözleşmelerden doğan esaslar yukarıda incelendiğinden, burada Türk hukukundaki özel düzenlemeler üzerinde durulmuştur. Bu kısımda, yukarıda belirtilen düzenlemelere ek olarak Türk hukukundaki şu hükümlere yer vermek gerekir: Çocuk Koruma Kanunu[102] (ÇKK) m. 4'te çocuk haklarının korunması amacıyla benimsenen temel ilkeler arasında çocuğun ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tabi tutulmaması, çocuk hakkında yürütülen işlemlerde insan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun biçimde bilgilendirilmesi ve karar sürecine katılımının sağlanmasına yer verilmiştir. TMK'nın velâyetin kullanılmasına ilişkin m. 339/3 hükmünde de çocuğun karar süreçlerine katılımı düzenlenmiştir. Söz konusu hükme göre; "*Ana ve baba, olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanırlar; önemli konularda olabildiğince onun düşüncesini göz önünde tutarlar*." Bu hüküm doğrudan yargılamaya ilişkin bir düzenleme olmamakla birlikte çocuğun aile içindeki kararlara katılımı bakımından da hukuk sistemimizin çocuğun katılımını önemsediğini göstermektedir. Dolayısıyla daha önemli sonuçlar doğurması muhtemel olan özel hukuk uyuşmazlıklarında çocuğun dinlenilmesi daha doğal ve olağandır.

Çocuğun dinlenmesine ilişkin belirli bir yaş sınırı belirtilmemiş, "idrak çağı"[103] veya "yeterli idrak gücü"[104] kavramları kullanılmıştır. BMÇHS m. 12'de bu husus, "görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip" olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla iç hukuk

---

102 03.07.2005 kabul tarihli 5395 sayılı Kanun için bkz. 15.07.2005 tarihli ve 25876 sayılı Resmî Gazete.

103 Yargıtay kararlarında "idrak çağı" ifadesinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Örneğin bkz. Yargıtay 2. HD, 08.06.2017, E. 2017/3059, K. 2017/7002; Yargıtay HGK, 17.01.2019, E. 2017/2066, K. 2019/15 (Erişim Tarihi: 06.09.2026: Lexpera İçtihat Bankası).

104 Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik m. 8/8'de "yeterli idrak gücü" kavramına yer verilmiştir. Yargıtay'ın bazı kararlarında da bu ifadeyle karşılaşmak mümkündür. Bkz. Yargıtay HGK, 16.03.2012, E. 2011/884 K. 2012/197; Yargıtay 2. HD, 08.03.2010, 2009/2607 K. 2010/4380 (Erişim Tarihi: 06.09.2026: Lexpera İçtihat Bankası).

bakımından belirlenen bir yaş sınırı bazen BMÇHS m. 12 ile bağdaşmayabilir.[105] Zira esas olan çocuğun belirli bir konuda görüş oluşturabilme ve bunu ifade edebilme yeteneğidir.[106] Çocuğun idrak yeteneği, her somut olay bakımından çocuğun gelişim düzeyi, uyuşmazlığın niteliği ve açıklanması beklenen görüşün kapsamı dikkate alınarak belirlenmelidir. Bu değerlendirme sonucunda somut olay bakımından anlama yeteneğine sahip olduğu anlaşılan çocuğun görüşleri dikkate alınmalıdır.

Çocuğun görüşlerinin mahkemeye aktarılmasındaki en önemli araçlardan bir diğeri sosyal inceleme raporlarıdır. 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun[107] m. 5/1-3'e göre; "*Mahkemece verilecek diğer görevleri yapmak, üzere tercihen; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından Adalet Bakanlığınca adliyelerde görevlendirilen psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacılardan yararlanır*." Ayrıca Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği m. 36'da, aile mahkemesinin talebi üzerine adli destek görevlisinin sosyal inceleme yapması ve rapor hazırlaması, çocuğun dinlenilmesine katılması ve görüş bildirmesi imkânı tanınmıştır. SİR, çocuğun ve ebeveynlerinin yaşam koşulları, aile ilişkileri, barınma imkânları ile sosyal ve psikolojik durumlarının bir uzman tarafından değerlendirilmesini sağlaması nedeniyle somut olayda çocuğun üstün yararının tespitinde önemlidir.[108] Ancak SİR ile çocuğun dinlenilmesi ya da çocuğun temsili aynı işleve sahip değildir. Zira uzmanın görevi çocuğun görüşlerini savunmak veya onu yargılamada temsil etmek değildir. Ayrıca uzman çocuk adına delil sunamaz ve kanun yoluna başvuramaz. Çocuğun dinleneceği ortam bakımından ise onun kendisini rahat hissedeceği, düşünce ve görüşlerini baskı hissetmeksizin paylaşabileceği bir ortam olmalıdır.[109] Adli görüşme odalarının kullanılması, uygun uzmanların görüşmeye katılması ve çocuğun gelişim düzeyine uygun sorular yöneltilmesi bu amaca hizmet edebilir.[110] Öte yandan çocuğun dinlenilmesi kadar kaç kez dinlenildiği de önem taşımaktadır. Zira çocuğun bir konuda tekrar tekrar dinlenmesi ikincil mağduriyete neden olabilir.[111] Bu

[105] Mol (n 1) 90.

[106] Archard and Skivenes (n 35) 14; Mol (n 1) 90–93.

[107] 09.01.2003 kabul tarihli 4787 sayılı Kanun için bkz. 18.01.2003 tarihli ve 24997 sayılı Resmî Gazete.

[108] Yargıtay 2. HD, 24.02.2022, E. 2021/10606, K. 2022/1746 (Erişim Tarihi: 06.09.2026: Lexpera İçtihat Bankası).

[109] United Nations Committee on the Rights of the Child (n 10) paras 22–23.

[110] Nitekim Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği m. 36/1-b'de aile mahkemesinin çocuğun beyanına yeniden başvurmak istemesi hâlinde beyanın adli görüşme odasında ve adli destek görevlisinin katılımıyla alınmasını düzenlenmiştir. Aynı maddenin (c) bendinde, çocuğun üstün yararı gözetilerek kendisini rahat ifade edebilmesi amacıyla duruşmaya hazırlanmasını ve uzmanın duruşmada bulunması öngörülmüştür.

[111] United Nations Committee on the Rights of the Child (n 10) para 24.

nedenle çocuk ile yapılan görüşmelerin planlı yapılması, çocuğun gerektiği kadar dinlenmesi önem taşımaktadır.

Türk hukukunda çocuğun temsili bakımından öngörülen kurumlardan biri TMK m. 426'da düzenlenen temsil kayyımlığıdır. Hükme göre vesayet makamı, kanunî temsilcinin menfaati ile küçüğün veya kısıtlının menfaati çatıştığında ilgilisinin isteği üzerine veya resen temsil kayyımı atar. Ancak bu hüküm, çocuğun tüm özel hukuk davalarına katılımını sağlayan genel bir temsil mekanizması değildir. Öte yandan temsil kayyımının görevi kural olarak atandığı işin tamamlanmasıyla sona ermektedir. Dolayısıyla temsil kayyımlığı, ana ve baba ile çocuk arasındaki menfaat çatışmasını belirli bir iş ile sınırlı olarak giderebilir; ancak mevcut hâliyle çocuğun yargılamaya etkin ve bağımsız katılımını güvence altına alan genel bir temsil mekanizması niteliğinde olduğunu söylemek mümkün değildir.

SONUÇ

Çocuğu doğrudan etkileyen özel hukuk uyuşmazlıkları, yalnızca ana ve babanın hak ve yükümlülüklerini değil, çocuğun aile ilişkilerini ve sağlıklı gelişimini de etkilemektedir. Buna rağmen Türk hukukunda çocuk, velâyet, kişisel ilişki kurulması ve nafaka gibi davalarda doğrudan söz sahibi değildir. Hâkim tarafından dinlenmesi, sosyal inceleme raporu düzenlenmesi veya menfaat çatışması varsa temsil kayyımı atanabilmesi yahut çocuğun yasal temsili çocuk için önemli güvenceler olmakla beraber bunlar, çocuğun yargılama hakkında bilgilendirilmesi, görüşünün savunulması ya da haklarının etkin şekilde kullanılması gibi sürekli bir temsil işlevine sahip değildir.

Karşılaştırmalı hukuk incelendiğinde çocuğun temsiline ilişkin tek bir temsil modelinin bulunmadığı ancak etkili modellerin bazı ortak özellikler taşıdığı görülmüştür. Alman hukukundaki usul kayyımlığı, erken görevlendirme, çocukla süreç boyunca iletişim kurma ve gerektiğinde kanun yoluna başvurma yetkileriyle öne çıkmaktadır. İngiltere ve Galler'deki dava vasisi modeli, çocuğun istek ve duyguları ile üstün yararına ilişkin bağımsız değerlendirmenin birlikte mahkemeye sunulmasına imkân vermektedir. Amerikan hukukundaki çocuk avukatı ile üstün yarar temsilcisi ayrımı ise çocuğun açıkladığı görüşün savunulması ile onun üstün yararının belirlenmesi görevlerinin aynı kişide birleşmesinden doğabilecek çatışmayı ortaya çıkarmaktadır. Bu modeller, Türk hukuku bakımından yapılacak olası bir düzenlemede temsilcinin görevinin, yetkilerinin ve çocuğun görüşüyle ilişkisinin açıkça belirlenmesi gerektiğini göstermektedir. Bu kapsamda Türk hukuku için mahkemece yargılamanın mümkün olan en erken aşamasında görevlendirilecek bağımsız bir "çocuk usul temsilcisi" modelinin kabul edilmesi önerilebilir. Temsilcinin görevlendirilmesi, çocuğun menfaati ile yasal temsilcisinin menfaati arasında ciddi çatışma bulunması, velâyetin kaldırılması veya önemli ölçüde sınırlandırılması, kişisel ilişkinin kaldırılması veya ağır biçimde sınırlandırılması, aile içi şiddet ya da istismar iddiası bulunması ve çocuğun görüşünün mevcut araçlarla mahkemeye

güvenilir biçimde aktarılamaması hâllerinde zorunlu olmalıdır. Bunların dışındaki uyuşmazlıklarda mahkemeye, çocuğun üstün yararının gerektirdiği ölçüde temsilci görevlendirme yetkisi tanınmalı, temsilci atanmamasına ilişkin karar gerekçeli olmalıdır.

Çocuk usul temsilcisinin temel görevi, çocuğu yargılama süreci hakkında onun anlayabileceği şekilde bilgilendirmek, onunla güvene dayalı bir iletişim kurmak, çocuğun açıkladığı görüşü mahkemeye aktarmak ve diğer haklarını korumak olmalıdır. Görüş oluşturma ve temsilciye talimat verme bakımından yeterli olgunluğa sahip olan çocuğun temsilcisi kural olarak onun talimatları doğrultusunda hareket etmelidir. Diğer yandan çocuğun görüşü ile temsilcinin çocuğun üstüne yarara ilişkin değerlendirmesi arasında esaslı bir ayrılık varsa temsilci, bunu mahkemeye sunmalıdır. Bu hususta değerlendirme, sosyal inceleme raporundan da yararlanan hâkime ait olmalıdır. Bu doğrultuda temsilcinin işlevi ile uzman raporunun işlevi birbirinden ayrılmış olur.

Temsilci, dosya inceleme, delil sunabilme, duruşmalara katılabilme ve kanun yoluna başvurabilme gibi normal koşullarda bir avukatın yapması gereken tüm işlemleri yapabilmelidir. Ayrıca kararın içeriğini ve sonuçlarını çocuğa yaşına uygun biçimde açıklamak da görevin kapsamına dâhil edilmelidir. Bu konuda görevlendirilen avukat meslek içi eğitim almalı ve avukatın ücretinin kamu tarafından karşılanacağının güvence altına alınması gerekmektedir.

Önerilen temsil mekanizması, çocuğun hâkim tarafından doğrudan dinlenilmesinin veya sosyal inceleme raporunun yerine geçmemelidir. Bu güvenceler farklı işlevlere sahiptir ve gerektiğinde birlikte uygulanmalıdır. Çocuğun aynı konuda tekrar tekrar dinlenerek ikincil mağduriyet yaşamasını önlemek için bu aşamalar arasında bir sistem kurulmalı ve çocukla yapılacak görüşmeler gerektiği ölçüyle sınırlandırılmalıdır.

Sonuç olarak Türk hukukunda özel hukuk yargılamalarında çocuğun, hakkında karar verilen bir nesneden haklarını kullanabilen bir özneye dönüştürülmesi gerekir. Bunun için mevcut kanunî düzenlemeler yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle atama şartları ve yetkileri açıkça düzenlenmiş bağımsız bir çocuk usul temsilciliği düzenlenmelidir. Bu yönde getirilecek bir düzenleme, BMÇHS m. 3 ve m. 12'den doğan yükümlülüklerin özel hukuk yargılamalarında etkili biçimde yerine getirilmesine ve çocuk dostu adalet anlayışının güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

American Bar Association, Section of Family Law, 'Standards of Practice for Lawyers Representing Children in Custody Cases' (2003) 37 *Family Law Quarterly* 131

Archard D and Skivenes M, 'Balancing a Child's Best Interests and a Child's Views' (2009) 17 International Journal of Children's Rights 1

Atwood BA, 'Representing Children: The Ongoing Search for Clear and Workable Standards' (2005) 19 Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers 183

Atwood BA, 'The Uniform Representation of Children in Abuse, Neglect, and Custody Proceedings Act: Bridging the Divide Between Pragmatism and Idealism' (2008) 42 Family Law Quarterly 63

Avrupa Konseyi, 'Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Çocuk Dostu Adalete İlişkin Rehber' (Avrupa Konseyi 2013) Rehber ve Açıklayıcı Belge

Bahadır Z, 'BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çerçevesinde Medenî Usûl Hukuku Bakımından Çocuğun Katılım Hakkı' (2023) 70 Adalet Dergisi 213

Bala N, Birnbaum R and Bertrand L, 'Controversy About the Role of Children's Lawyers: Advocate or Best Interests Guardian? Comparing Practices in Two Canadian Jurisdictions with Different Policies for Lawyers' (2013) 51 Family Court Review 681

Beaucamp J, 'Prüfungsumfang Und Eingriffsintensität – Eine Analyse Kindschaftsrechtlicher Entscheidungen' *Das Bundesverfassungsgericht als kindschaftsrechtliche Superberufungsinstanz?* (Duncker & Humblot 2023)

Bilgin Ö, 'Çocuk Koruma Hizmetlerinde Çocuk İhbar ve Bildirimlerinin Değerlendirilmesi' (2020) 4 Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 26

Bilson A and White S, 'Representing Children's Views and Best Interests in Court: An International Comparison' (2005) 14 Child Abuse Review 220

Committee on the Rights of the Child, 'General Comment No. 14 (2013) on the Right of the Child to Have His or Her Best Interests Taken as a Primary Consideration (Art. 3, Para. 1)' (United Nations 2013) General Comment CRC/C/GC/14

Donins N, 'Guardian Ad Litem' (2005) 25 Journal of Juvenile Law 96

Duquette DD, 'Legal Representation for Children in Protection Proceedings: Two Distinct Lawyer Roles Are Required' (2000) 34 Family Law Quarterly 441

Elrod LD, 'Raising the Bar for Lawyers Who Represent Children: ABA Standards of Practice for Custody Cases' (2003) 37 Family Law Quarterly 105

Erbay E, 'Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi' (2013) 2 İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 38

Forschungsstelle Anwaltsrecht der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster, 'Das Neue Verfahren in Familiensachen – von FGG Und ZPO Zum FamFG' (Michaela Mroß ed, Westfälische Wilhelms-Universität Münster, Rechtswissenschaftliche Fakultät 2009) Veranstaltungsbericht

Haarberg FL, 'Informing the Norwegian Debate on Children's Representation in Child Protection: Report to a Scoping Review' (Centre for Research on Discretion and Paternalism, Department of Government, University of Bergen 2024) Research Report

Halikias W, 'The Guardian Ad Litem for Children in Divorce: Conceptualizing Duties, Roles, and Consultative Services' (1994) 32 Family and Conciliation Courts Review 490

Haralambie AM, 'The Role of the Child's Attorney in Protecting the Child throughout the Litigation Process' (1995) 71 North Dakota Law Review 939

Haralambie AM and Nysse-Carris KL, 'Children's Legal Representation in Civil Litigation' in Bette L Bottoms, Margaret Bull Kovera and Bradley D McAuliff (eds), *Children, Social Science, and the Law* (Cambridge University Press 2002)

Henaghan M, 'Article 12 of the UN Convention on the Rights of Children: Where Have We Come from, Where Are We Now and Where to from Here?' (2017) 25 The International Journal of Children's Rights 537

Identifying the Roles and Responsibilities of a Lawyer Appointed to Represent a Child or the Child's Best Interests in a Contested Custody or Visitation Case, 'Identifying the Roles and Responsibilities of a Lawyer Appointed to Represent a Child or the Child's Best Interests in a Contested Custody or Visitation Case' (North Carolina State Bar 2013) Formal Ethics Opinion 2012 Formal Ethics Opinion 9

James H and Lane D, 'The Child's Guardian: Listening and Giving Weight to Children's Views' (2018) 26 International Journal of Children's Rights 117

Krappmann L, 'The Weight of the Child's View (Article 12 of the Convention on the Rights of the Child)' (2010) 18 The International Journal of Children's Rights 501

Lack K and Salgo L, 'Entwicklung Der Verfahrensbeistandschaft Seit Inkrafttreten Des FamFG: Empirische Grundlagen, Rechte Und Pflichten Des Verfahrensbeistands' (2012) 18 FPR 353

Lucker-Babel M-F, 'The Right of the Child to Express Views and to Be Heard: An Attempt to Interpret Article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child' (1995) 3 International Journal of Children's Rights 391

McCafferty P, 'Implementing Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child in Child Protection Decision-Making: A Critical Analysis of the Challenges and Opportunities for Social Work' (2017) 23 Child Care in Practice 327

Menne M, 'Neues Recht Für Die Verfahrensbeistandschaft: Zur Reform Des § 158 FamFG Durch Den Regierungsentwurf Eines Gesetzes Zur Bekämpfung Sexualisierter Gewalt Gegen Kinder' (2020) 7 NZFam 1033

Mol C, 'Children's Representation in Family Law Proceedings: A Comparative Evaluation in Light of Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child' (2019) 27 The International Journal of Children's Rights 66

Moore DW, 'Guardian Ad Litem Representation of Children in Florida Dependency Courts' (2021) 8 Stetson Journal of Advocacy and the Law 3

Özdemir H and Ruhi AC, *Çocuk Hukuku (Ders Kitabı)* (7. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2024)

Schäder B, 'Kommentierung Zu § 158 FamFG: Verfahrensbeistand' in Sternal Werner (ed), *FamFG: Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit – Kommentar* (22nd edn, CH Beck 2025)

Schumann E, 'Kommentierung Zu § 158 FamFG: Verfahrensbeistand' in Thomas Rauscher (ed), *Münchener Kommentar zum FamFG, Band 1: §§ 1–270* (4th edn, CH Beck 2025)

Sobie M, 'The Child Client: Representing Children in Child Protective Proceedings' (2006) 22 Touro Law Review 745

Stotzel M and Fegert JM, 'The Representation of the Legal Interests of Children and Adolescents in Germany: A Study of the Children's Guardian from a Child's Perspective' (2006) 20 International Journal of Law, Policy and the Family 201

Summerfield A, 'The Representation of Children in Public Law Proceedings' (Ministry of Justice 2018)

Taş H, 'Yargı Kararları Işığında Müdafiden Yararlanma Hakkı ve Zorunlu Müdafiliği Gerektiren Haller' (2022) 5 Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi 71

Taşatan C, 'Velayetin Değiştirilmesi' (2022) 28 Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 387

Taşatan C, *Çocuk Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2025)

The State of the World's Children (Special Edition, Unisef)

Tuncer Kazancı İ, 'Hukukî Dinlenilme Hakkı ve Çocuğun Katılma Hakkı Bağlamında Yargılamada Çocuğun Dinlenilmesi' (2023) 9 Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 57

UNICEF, 'First Call for Children: World Declaration and Plan of Action from the World Summit for Children; Convention on the Rights of the Child' (1990) Declaration and Plan of Action

United Nations Children's Fund (UNICEF), 'UNICEF Child Protection Strategy (2021–2030)' (United Nations Children's Fund (UNICEF) 2021) Strategy

United Nations Committee on the Rights of the Child, 'General Comment No. 12 (2009): The Right of the Child to Be Heard' (United Nations 2009) General Comment CRC/C/GC/12

Wilber SL, 'Independent Counsel for Children' (1993) 27 Family Law Quarterly 349

Yağcıoğlu B, 'İsviçre ve Alman Hukuku Ile Karşılaştırmalı Olarak Anne-Babanın Kendisine Bırakılmayan Çocuk Hakkında Bilgilendirilme ve Bilgi Alma Hakkı' (2026) 75 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1333

Zimmermann MJ, 'Die Novelle Zur Verfahrensbeistandschaft' (2020) 7 NZFam 1001